

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL OF
«SCIENTIFIC PROGRESS»

ISSN: 2181-1601

The 21st Century
Skills for Professional
Activity

Proceedings of the 10th International
Scientific-Practical Distance
Conference

2021, OCTOBER 15

www.scientificprogress.uz

UZBEKISTAN

2021/X

EDITION

WOMEN

SIG

ST

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL OF
«SCIENTIFIC PROGRESS»
ISSN: 2181-1601

THE 21st CENTURY SKILLS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

PROCEEDINGS OF THE 10th INTERNATIONAL
SCIENTIFIC-PRACTICAL DISTANCE CONFERENCE

www.scientificprogress.uz

TASHKENT, UZBEKISTAN
2021, OCTOBER 15

СУИЦИД МУАММОСИНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Элов Зиёдулло Сатторович

Бухоро Давлат университети, Психология кафедраси ўқитувчиси, психология
фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Аннотация: Мақолада шахсда кечадиган руҳий бузилишлар натижасида содир бўлиши мумкин бўлган суицид ҳолати ҳақида фикр юритилади. Шунингдек суицид ҳолатларининг таҳлиллари кўрсатилган.

Калит сўзлар: Социал статус, қасд қилиш, суиқасд, касбий муваффақиятсизлик, сати, аутоагрессия, Вертер қонуни

Суицид (лот. *sui caedere* – ўзини ўлдириш) – мақсадли равишда ўзини ҳаётдан маҳрум қилиш, одатда, ихтиёрий ва мустақил равишда ўз жонига қасд қилиш. Ўз жонига қасд қилиш ҳолатларига нисбатан жамият тараққиётининг турли давларида ва турли маданиятларда ўзгача муносабат бўлганлиги кузатилади. Булар:

- қасд қилиш маросими (ритуали);
- ор-номус учун диний (қурбонлик);
- жуфтлар орасидаги садоқатни исботлаш;
- яқин кишисини йўқотиш;
- одатий социал статусни йўқотиш;
- касбий муваффақиятсизлик;
- касалликларга хос эмоцияларга чидамсизлик ва бошқа сабаблар.

Суицидга мукамал таърифни француз социологи Эмиль Дюркгейм берган. Унинг талқини бўйича, шахс томонидан ўзини кутаётган натижа ҳақида била туриб, содир қилинган салбий хатти-ҳаракатнинг бевосита ёки билвосита натижаси бўлмиш ҳар бир ўлим ҳолати ўз жонига қасд қилишдир. Эмиль

Дюркгеймнинг 1897 йилда нашр этилган “Суиқасд” асари суицидга оид адабиётнинг классик намунасидир. Ушбу асарда олим мавжуд статистик маълумотларга таяниб суиқасд нафақат психологик муаммо, балки ижтимоий илдизга эга хатар эканлигини исботлаган.

Ўз жонига қасд қилишни биринчи бўлиб: IV асрда авлиё Августин қоралаб чиқди. У суицидни диний таълимотни бузувчи қотиллик шакли деб ҳисоблайди. Авлиё Августин жамиятнинг суицид ҳолатига нисбатан жиноят сифатида қарашини оқлаган ҳолда тўрт далил, яъни асосни келтириб ўтган:

-инсон айбдор инсон ҳуқуқига эга эмас (айби бўлмаган ҳолда айбдордек ўлиши мумкин эмас);

-ўз жонига қасдқилувчи ўз жонини олар экан, у инсонни ўлдиради;

- софдил руҳ барча азоб-уқубатларни енгиб ўтади;

- ўз жонига қасд қилган, гуноҳкорларнинг энг ёмони сифатида ўлади.

Суицидал хулқ-атвор умуминсоний реакцияларнинг бир кўриниши, варианти сифатида суицидал фаолликнинг барча кўринишлари, индивиднинг шахсий ҳаракатлари асосидаги эҳтимолий ўлимнинг барча вариантларига муносабатини қамраб олиб, уларга қуйидагилар тегишлидир

- суицидал фикрлар (пассив - тасаввур, ўз ўлими мавзусидаги хаёлот (фантазия), фаол – кўнгилли тарздаги ўлим ҳақида тўғридан-тўғри эътироф);

- суицидал ният – суицидаллик намоён бўлишининг фаол шакли, яъни ўз жонига қасд қилиш тенденцияси, унинг чуқурлашуви уни амалга ошириш режасининг ишлаб чиқилганлик даражасига мувофиқ намоён бўлиб, суицид усули, ҳаракат вақти ва жойи ўйлаб кўрилади;

- суицидал мақсадлар – иродавий компонентнинг қарорига эргашиш;

- суицидал уринишлар – ўлим билан якунланмаган ўзини мақсадли равишда ҳаётдан жудо қилишга ҳаракат;

- суицидлар (кўргазмали, аффектив ва ҳақиқий).

Суицид содир этилган ҳудудда “Вертер қонуни” миш-мишлар асосида ривожланиб, суиқасднинг қайталанишига замин яратади. “Вертер қонунига” (“Менга тақлид қил” қонуни) барча девиант, деструктив хулқ-атвор бўйсунди. Шунинг учун суиқасд содир этилган ҳудудда зудлик билан профилактик чора-тадбирлар ташкил этилиб, аҳоли ўртасида (вояга етмаганлар бундан истисно) тушунтириш ишларини олиб бориш, суициднинг психофизиологик механизмларини ёритиб бериш даркор. Ана шу чора-тадбирлар орқали миш-мишнинг тарқалишини олдини олишга, демак суиқасднинг камайишига замин яратишимиз мумкин.

Адабиётлар:

1. Амбрумова А.Г. индивидуально-психологические аспекты суицидального поведения.
2. Фрейд З. Мы и смерть // Рязанцев С. Танатология (учение о смерти). СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 1994. С. 5-42.; *Freud S. Mourning and melancholia* // Hogarth Press, London – 1957].
3. Ибодуллаев З. Асаб ва руҳият. 4-нашр. Тошкент 2019 й.
4. Эргашев И.Р. Психология профессионального общения с участниками предварительного следствия: Автореф. дис. канд. псих. наук. – Т, 2001.